

İmanın Topluma Etkisi Üzerine Bir Analiz

Mohamad Jlelati | 0000-0003-1061-4746 | mohamadjlelati79@gmail.com
Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, Türkiye

Öz

Din eğitimi, bireylerin sahip oldukları kabiliyetleri bilimsel araçları ve ahlaki değerleri kullanarak, onların hem kendi gelişimlerini hem de ümmetin yükselmesini sağlayacak İslami kişiliği kapsamlı bir şekilde inşa etme sürecidir. İnanç ile eğitim arasındaki ilişkiyi, bireyin hayatında şekillendiren bu süreç, İslam'ın kendine has özelliklerinden biridir. İslam, eğitimi bireyin toplumla uyumunu sağlayan ve toplumun genel dengesi ile gelişimine katkıda bulunan bir araç olarak görür.

Eğitim, toplumun düzenini ve geleneklerini kapsayan, toplumsal sistemlerin temel yapı taşıdır. Ahlaki eğitimin değerleri, bireylerin doğru ve yanlış kavramlarını, ahlaki ilkeleri ve sosyal sorumlulukları anlamalarına yardımcı olan unsurlardır. Bu değerler, bireyin toplumsal yaşamında etik davranış sergilemesini sağlar ve bireyin karakter gelişiminde kritik bir rol oynar. İslam, bu değerler üzerinden, bireylerin ve toplumun ahlaki standartlarını yükseltmeyi hedefler. Hz. Peygamber'in (sav) misyonu da güzel ahlaki tam anlamıyla hayata geçirme amacı etrafında şekillenmiştir; kendisi bu gayeyle gönderildiğini ifade etmiştir.

Bu araştırma, toplumdaki inanç durumunu anlamak ve ümmetin ruhunu canlandıracak araçları belirlemeyi amaçlamaktadır. Bir diğer hedef, toplum içindeki bireyler arasındaki çatışmaları olgunlaşma sürecine dönüştürmek ve yıkıcı unsurları inşa süreçleri haline getirerek, İslam toplumunu güçlü ve dayanıklı bir yapı haline getirmektir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, İnanç, Bilinç, Toplum, Anket.

Atf Bilgisi Jlelati, Mohamad. "İmanın Topluma Etkisi Üzerine Bir Analiz". Akademik Analiz 3 (Ekim 2024), 1-21.

Geliş Tarihi	15/08/2024
Kabul Tarihi	15/10/2024
Yayın Tarihi	31/10/2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Makale Türü	Araştırma Makalesi
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Makale, 2020 yılında Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulan "Yeni Kuşaklar İçin İman Eğitimi Sorunu: Türkiye-Suriye Toplamları Bağlamında Karşılaştırmalı Araştırma" isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	akademikanalizdergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Analysing The Impact of Faith on Society

Mohamad Jlelati | 0000-0003-1061-4746 | mohamadjlelati79@gmail.com
PhD Student, Harran University Institute of Social Sciences, Şanlıurfa, Türkiye

Abstract

Religious education is a process to comprehensively create an Islamic character that supports self-realization and leads the development of the with skills, scientific knowledge, and virtues. The structure between belief and education in one's life is one of the characteristics of Islam which explains the content and the relation between the faith and the belief. Education means customs and regulations that are to enliven the life of the society, to provide an individual to be accustomed to the community's life and to support one to make progress while keeping one's balance. It is also said that education is a social system that appears in every society according to its own patterns. In contrast, Islam constructs its own social system based on its principles of moral education. The prophethood of the holy Muhammad (PBUH) focuses on this aim to realize. Because he stated that "I have been sent to perfect good character." The aim of the research is to make an effort to construct the idea of faith in society using descriptive statistical data and to compose the tools and equipment which enable the inspiration of the Islamic spirit within the Ummah. Another aim is to pave a way to make the ummah a which cannot be divided into parts or weakened while solving conflicts among individuals and improving all of the aspects of the life causing decay.

The aim of the research is to establish a practical basis for trying to measure the interaction of faith within society and its engagement with different levels of belief. Therefore, it determined the effort to work according to two general paths: The first track: to determine the fundamentals of religion that are considered focal points within the complete religious system of Islam, where measurement is carried out, this was studied according to three axes: 1- The axis of knowledge (which is knowledge of various religious rulings and issues), The Islamic religion is an "integrated whole" that enables man to ascend the ladder of virtues from the level of Islam, and in it, a person realizes the meaning of the "basic rituals" and rises to the level of faith through constant acts of obedience and performing voluntary acts, with more "quality of faith performance," one rises to the level of "Ihsan," which the Messenger of God, may God bless him and grant him peace, defined as "'To worship Allah as if you see Him'," which is the highest level of faith. 2- The axis of "practical application" of what is known of various religious issues and rulings. It is the solid application derived from true inner faith and not the superficial formal practice. It is a faith built on solid ground and is the first pillar on which the individual's faith is built in its integrated form between sound belief, sound behavior, and sound work as a second pillar. The third pillar is linked to it, which requires the individual to make good use of the potentials, resources, and energies that the Almighty Creator has provided for him in himself and his surroundings. 3- This axis explores the extent of awareness and understanding of the implications of the provisions that are applied and adhered to, which means, does it implement it while being aware of the consequences and goals? he is aware that what he has been charged with is primarily compliance with the orders of his Creator, and he cannot deviate from it, as he is the Creator and this is the path he was assigned to follow to survive in this worldly life. This is what is called in the research "mandatory awareness," while in parallel he realizes or tries to advance himself scientifically to realize the objectives at their various levels that lie behind this mandate. It is certainly in accordance with the Creator's will for interests that start from the human being himself and his family, reaching his society and in order to ascend to its human and cosmic surroundings in general, it seeks to achieve balance and worldly continuity, victory in the afterlife, and to reach the Paradise of the Creator, which He has promised to His pious servants. Through these previous axes, we looked at Islam and what a Muslim should be, which should be more comprehensive. Starting from the collective values and ethics in society, the basis and foundation of which is the Islamic faith, with the practical application and empowerment of practical ethics for society and the improvement of the general understanding of the purposes of religious rulings and issues and full commitment to them, It actually leads to a complete societal renaissance and yields worldly success and eternal prosperity, while emphasizing that performance constantly needs reinforcements for individual faith-based effort and an incentive for further continuity at an acceptable level of

performance. The second track: To identify the points of influence through which human interaction appears, which according to the research were in two directions: internal (spiritual and psychological) and external or apparent (behavioral) and its manifestations, which were of three types, emerge from it:

Firstly: “The Ritual Appearance” and the resulting satisfaction and psychological balance. Secondly, “The Social Appearance” and the resulting practical application interaction. Thirdly: “The Cosmic Appearance” and its meaning is the rational conviction of religious issues and teachings. In conclusion, the interaction between the two “internal and external” trends and the three aspects: ritual, social and cosmic: certainty in the soul, integrity in behavior and relationships between members of society. According to the previous theoretical framework, this study sought to develop a practical scale based on the logic that everything that benefits the individual has an impact on society, this is due to the “mutual influence and impact” and based on the interactive factors between the faith and personal aspects. A set of questions was designed to cover the following main topics: 1- Doctrine (As an inner manifestation of faith hidden in the soul). 2- Worship (As a manifestation of the interaction between the servant and his Lord). 3- Behavior (As a manifestation of the interaction between the servant and his counterpart). 4- Treatment (As an outward manifestation of the inner reflection of faith). It was refereed and cooperated with a specialized team in selecting samples and collecting and analyzing the resulting data. The research concluded with a set of recommendations, the most important of which is developing a method for analyzing religious phenomena to reach the fundamental points of failure and this is so that the treatment steps are largely proportional to the size of the problem, this entails developing tools and means of treating religious problems in society and diversify it to suit the nature of the problems and the nature of the category it is directed to, whether the difference is at the level of age or gender, and the necessity of developing educational methodologies to be more supportive of sound nature, which increases internal immunity and deepens awareness among individuals of the roles for which Allah created them and the capabilities provided to them and the purpose of their worldly life, such that this world is a “farm of deeds and sustainable harvest” in the Hereafter, an everlasting and eternal bliss.

Keywords: Religious Education, Faith, Consciousness, Society, Survey.

Citation	Jlelati, Mohamad. “Analysing The Impact of Faith On Society”. Academic Analysis 3 (October 2024), 1-21.
Date of Submission	15/08/2024
Date of Acceptance	15/10/2024
Date of Publication	31/10/2024
Article Type	Research Article
Peer-Review	Double anonymized- Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. The article is based on the Master's thesis titled ‘The Problem of Faith Education for New Generations: A Comparative Research in the Context of Turkey-Syria Societies’ submitted to Harran University, Institute of Social Sciences in 2020.
Plagiarism Checks	Yes- Turnitin
Conflicts of Interest	akademikanalizdergisi@gmail.com
Complaints	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Giriş

Alemlerin Rabbine hamd, Hz. Muhammed'e (sav), ailesine, ashabına ve ezvac-ı tahiratına salat ve selam olsun. Allah (c.c) Kur'an-ı Hakim'inde şöyle buyurmuştur: "Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım" (Zariyat, 51/56). Bu ayet, insanın yaratılış amacını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca, "Asra yemin ederim ki İnsan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır." buyrulmuş ibadet iman ilişkisine dikkat çekilmektedir. Fakat, inanç yalnızca dini ritüellerin uygulanması yoluyla mı bulunur? İnançın asgarî niteliği açısından, yaşam gerekliliklerini yerine getirecek kadar helali helal, haramı da haram olarak kabul etmek yeterli midir?

Hayat, dünyada zorluklar ve sıkıntılarla doluyken, Müslüman bir insandan kendisini ibadetten uzaklaştırması beklenmemektedir. Aksine, insandan, "dünya için hiç ölmeyecekmiş gibi, ahiret için de yarın ölecekmiş gibi çalışması" istenmektedir. Sadece kendisi için değil, Allah'a kulluk gerekliliklerini yerine getirmesi için de çalışması gerekir. Aynı şekilde, insanlık için yaşamaya çalışmak, kulluk anlamına gelir. Böylece birey, eylemlerinde ve sözlerinde bir örnek olacaktır. Bu bağlamda, bireyin her fiilinde Allah'a kulluk etmiş olacağını belirtmek önemlidir. Çünkü İslam, sadece ibadetlerden oluşan bir sistem değildir. Niyet halis olduğu sürece, bir insanın her eylemi, davranışlarına dikkat ettiği sürece ibadete dönüşebilir.

Kişinin geçimini sağlaması ve ailesinin geçimini temin etmesi, helale ve harama riayet ettiği sürece ibadettir. İlmî yolculuğundaki çabaları ibadettir; çevresinin haklarına riayet etmesi ibadettir. Özetle, kişinin hayatının son anına kadar bu dünyayı Allah yolunda imar etmesi ibadettir. Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Birinizin elinde bir fidan olduğu sırada Kıyâmet kopacak olsa, onu dikmeye gücü yeterse diksin." Allah'a yapılan bu kulluk, ibadet etmenin bir yoludur. Âyetlerde bu husus şu şekilde yer almaktadır: "Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi (İsrailoğulları) için bereketlerle doldurduğumuz ülkenin doğu ve batı taraflarına (tamamına) mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık Rabbi'nin İsrailoğullarına verdiği güzel söz yerine geldi." (A'raf, 7/137).

İbadet, bu ümmetin bedenine uzun tarihi boyunca ruhunu ve hayatını yeniden bahşetmek anlamına gelmektedir. İmanın beslediği bu ruh, ibadetle güçlenen ümmetin ruhu olacaktır.

1. İman Eğitiminin Temelleri

Toplumda inanç esaslarına bakacak olursak aşağıda verilen üç eksene bakmak gerekir. (Daha doğru bir sonuç almak için bu üç ekseni paralel bir şekilde sıralamak gerekmektedir.)

- Marifet ekseni (ilim)

- Öğrendiğimizi uygulama eksenini
- Uyguladığımızı sezme eksenini

Kişi ancak bu seviyelerin beraber kemale ermesiyle dünyevi bir kalkınma yaşayabilir, yeryüzünde güçlü konuma gelebilir ve ahirette cennete girerek ebedi kurtuluşa erebilir.

1.1. Birinci Eksen – Marifet (İlim) Boyutu

Söze başlamadan önce iki hususun altını çizmek gerekmektedir. Birincisi iman, bireyin itikat, ibadet ve ahlak gibi yerine getirmesi gereken unsurlardır. İkincisi salih amel, hayatın bütün yönlerinde bulunur. İnsanlığa faydası olan ve İslam'ın temel prensiplerine uygun olan her iş salih ameldir. Bu iki husus arasındaki ilişki, Rabbimizin (c.c) Kitab'ında zikredilmiştir. İman, salih amelle birlikte anılmaktadır. Amelin bu ilişki içinde zikredilmesi, sadece ibadet anlamı taşımamakta; kapsamı geniş bir çerçevede, dinimizi ve dünyamızı imar etmeye yönelik olan her amel salih ameldir. Çoğu yerde bu iki kavram birlikte zikredilmektedir: "İman edip salih amel işleyenler." (Bakara, 2/25).

Müslüman bireylerin, iman kavramının ne olduğunu göz ardı etmemeleri için Kur'an-ı Kerim'de 32 surede ve 50 ayette, iman ve salih amelin birlikteliğinin önemi anlatılmaktadır. Bu birlikteliği ifade ettikten sonra, İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve Hz. Peygamber'in (sav) sünnetine dayanarak inanç esaslarını belirlemeye çalışalım.

Hadis kitaplarını tasnif eden âlimlerin kitaplarına baktığımızda önemine binaen iman konusunu en başa aldıklarını görmekteyiz. Ayrıca onlar bu konuda rivayet edilen hadisleri ilk bablarda derlemişlerdir. Örneğin Buhârî ve Müslim'in ilk bablarını diğerleri gibi iman konusu ile ilgili hadisler oluşturmaktadır. İman konusuyla ilgili bu hadislerin başa alınması sanki Hz. Peygamber'in (sav) eylemleri, halleri, takrirleri ve sahabeye öğretilerini uygulama olarak müminlere öğretmiş ve onlar için teorik bir çerçeve çizmiştir.

Dini yaşamı Müslümanlara kolaylaştırılması Hz. Peygamber'in (sav) gösterdiği yöntemlerden biridir. Hz. Peygamber (sav) aşağıdaki şu hadisten de anlaşılacağı üzere kendisine bir şey sorulduğunda ona en asgarisini gösterir ve yapmasını emrederdi:

"Necd halkından dik saçlı bir adam Hz. Peygamber'e geldi, sesinin fısıltısını duyuyorduk ne dediğini tam anlayamıyorduk, ta ki Allah Resulu'ne yaklaştı bir de baktık İslâm'ın ne olduğunu sordu ve Hz. Peygamber (sav) "Bir gün ve gecede toplam beş vakit namaz kılmaktır." dedi. Bunların dışından yapmam gereken bir şey var mı diye sorunca hayır ama sünnet olarak yapacakların hariç ve ramazan orucunu da tutman gerekir cevabını aldı. Bunların dışında yapmam gereken bir şey var mı diye tekrar sorduğunda ise Allah Resulu: Hayır ancak sünnet olarak yapacakların hariç dedi. Daha sonra Hz. Peygamber ona zekâtı anlattı, bunun dışında yapmak gereken bir şey var mı deyince yine Allah Resulu: Sünnet olarak yapacakların müstesna dedi. Adam sırtını döndü ve şöyle diyerek uzaklaştı: Vallahi

bunları ne fazla ne de eksik yerine getireceğim. Hz. Peygamber (sav) eğer doğru söylüyorsa kurtuluşa erer dedi.¹

Bedevinin verdiği bu cevabın ardından Hz. Peygamber onu takrir etmiş ve arkasından sahabilere doğru söylüyorsa kurtulur demiştir. Bu mana, talep edilenin en asgarisininin sağlam bir bağlılıkla yerine getirilmesinde karşılaşacağı zorluklarda kula ağır bir yük yüklemektedir.

Müslüman bireyin yerine getirmesi gereken en asgari esaslar üzerinde duracak olursak, İbn Ömer'den nakledilen bir hadiste şöyle denilmektedir: "Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: İslam beş şey üzerinde bina edilmiştir. Bunlar, Allahtan başka ilah olmadığına ve Hz. Peygamber'in O'nun elçisi olduğuna inanmak, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmaktır."

Bu konudaki diğer bir hadis ise Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir:

"Bir bedevi Allah Resulu'nün yanına gelerek şöyle dedi: Ey Allah'ın resulü bana öyle bir amel göster ki yaptığımda cennete girebileyim, Hz. Peygamber (sav) ona şöyle cevap verdi: Allah'a hiçbir şey ortak koşmazsan, farz namazlarını kıalarsan, farz olan zekatını verirsen, ramazan orucunu tutarsan cennete girersin dedi. Bedevi, nefsimi elinde bulunduran Allaha yemin olsun ki bunları ne fazla ne de eksik yerine getireceğim dedi. Bedevi dönüp gittiğinde Allah Resulu, cennet ehlerinden birini görmek isteyen şu adama baksın dedi.²

Hz. Câbir (r.a) şöyle rivayet etmiştir: Numan b. Kavkal Hz. Peygamber'e gelerek, ey Allah'ın resulü bana söyle ben farz namazlarımı kılar, Allah'ın helal kıldığını helal bilip ve haram kıldığını da haram bilip uyarısam cennete girer miyim dedi. Hz. Peygamber evet cennete girersin dedi.³

İbn Abbas (r.a) şöyle rivayet etmiştir:

'Abu'l-Kays kabilesinden bir heyet Hz. Peygamber'e (s.a.v) gelerek şöyle dediler, ey Allah'ın resulü bu bölge Rabî'a kabilesinin bölgesidir, Mudar kafirleri bizimle sizin aramıza girdiler, biz sana ancak haram aylarda gelebiliyoruz, bize yapacağımız ve geride bıraktıklarımızı davet edeceğimiz bir şey emret, Hz. Peygamber (sav) şöyle dedi: "Size dört şeyi emrediyorum ve dört şeyi de yasaklıyorum. Bu, Allah'a iman etmenizdir" dedi ve onlara bunun ne demek olduğunu açıkladı, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet etmeniz, namaz kılmanız, zekât vermeniz ve ganimetlerden beşte birini vermenizdir, dedi.⁴

İbn Abbas'ın hadisinde Muaz b. Cebel:

"Allah Resulü beni bir yere gönderdi ve şöyle dedi: Sen ehli kitap olan bir topluma gidiyorsun onlara Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma inanmalarına, onları davet et, bunu kabul ettiklerinde Allah'ın onlara bir günde beş vakit namazı farz kıldığını onlara bildir, bunu kabul ettiklerinde ise Allah'ın zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılan sadakayı (zekât) onlara farz kıldığını öğret.⁵

¹ Yahya b. Şerîf en-Nevevî, *el-Menâhic fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, (Amman-Riyad: Beytû'l-Efkârî'd-Düveliyye, 2000), 85.

² Nevevî, *el-Menâhic fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, 88.

³ Nevevî, *el-Menâhic fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, 88.

⁴ Nevevî, *el-Menâhic fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, 90.

⁵ Nevevî, *el-Menâhic fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, 97.

İslamın beş şey üzerine bina edilmiştir hadisi, bedevi hadisi, Numan hadisi, Abu'l-Kays heyeti, Hz. Muaz'ın gönderildiği hadis ve İbn-i Ömer'den nakledilen son hadisle birlikte bütün bu hadisler ibadetlerin Allah katında kabul olmasının ilk şartının, hakkıyla yerine getirilmesi gerektiğinden ve insanlara kâmil bir mümin gibi muamele edilmesinden bahsetmektedir. Bunun peşinden yapılan ibadetler tamamlayıcı, insanın inancını onarıcı ve amellerindeki kusurları ve şeytanın vesveselerini engelleyici mahiyettedir.

Diğer bir hadiste ise; İbn Ömer Resulullah'ın (sav) şöyle dediğini rivayet etmiştir: İnsanlar Allah'tan başka ilah olmadığını ve Hz. Muhammed'in onun elçisi olduğunu kabul edene, namaz kılana ve zekât verene kadar insanlarla savaşmam emredildi. Bunu yaptıklarında kendi kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar, İslam'ın hakkı olan şeyler hariç, hesapları da Allah'a kalmıştır.

İslam'ın şartları konusunda İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri* adlı eserinde şunları ifade etmektedir:

“Bu şartlar içerisinde itikadi anlam taşıyan kelime-i şهادettir, bedeni ibadet namaz, mali ibadet ise zekâttır. İslam'a davet etmede sadece bunların üzerinde durulduğu görülmektedir, diğer iki esas ise bunların üzerine bina edilmektedir. Oruç sadece bedeni bir ibadettir, hac ise hem bedeni hem de mali bir ibadettir. Ayrıca şahadet getirmek temel esastır ve küfür içinde olanlara ağır gelmektedir. Namaz sürekli tekrarlanmasından ve zekât ise fitrat olarak insanın mal sevgisinden dolayı zor gelir, insan ilk üçünü (şahadet, namaz, zekât) kabul ettiğinde diğerleri daha kolay hale gelir.”⁶

İmam Buhârî ve Müslim hadis kitaplarına iman bölümünde Cibril hadisi olarak meşhur olan şu hadisle başlamışlardır:

“Ebû Hureyre'nin (r.a) rivayet ettiğine göre Resulullah (sav) bir gün insanlarla beraber otururken bir adam yürüyerek yanına geldi ve şöyle dedi: Ey Allah'ın Resülü iman nedir? diye sordu. Hz. Peygamber “İman, Allah'a, kitaplarına, peygamberlerine, kıyamet gününe ve tekrar diriltileceğine inanmandır” dedi. Bu sefer ey Allah'ın Resülü İslam nedir dedi, Hz. Peygamber: “İslam, Allah'a kulluk etmen, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaman, namaz kılman, zekât vermen, ramazan orucunu tutmandır” dedi. Ey Allah'ın Resülü ihsan nedir diye sordu, Hz. Peygamber: “İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi O'na ibadet etmendir, her ne kadar sen O'nu görmesen de O seni görüyor dedi... Daha sonra bu size dininizi öğretmek için gelen Cibril'di dedi.”

Bu hadis dinin temel esaslarından biri olarak kabul edilir, zira insanın ahirette kurtuluşu için kendisinden istenilen her şeyi bir arada zikretmiş, dini üç temel esas ile ele almış ve Cebrail (a.s) bunları Hz. Peygamber'e (sav) sormuştur. Kâdî 'İyaz'a göre bu hadis, zahir ve bâtın bütün amelleri kapsamaktadır. Hatta dini ilimler bu hadise ve bunun üç temel esasına dayanmakta ve bu esaslardan çıkarılmaktadır.⁷

Bu esaslar hadiste belirtilen kavramlara veya yaklaşıma uygun olarak genel anlamıyla iman mertebelerini gerçekleştirmekte ve şu şekilde sıralanmaktadır:

⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bâri*, (Kahire: Mektebetü's-Selefiyye, ts), 3/361.

⁷ Nevevî, *el-Menâhiv fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, 82.

İslam: İlk inanç seviyesi ve esasıdır, kelimeyi şehadet, namaz, oruç, zekât ve hac gibi temel farz ibadetlerini yerine getirmek, sorumluluğun gereği olarak yerine getirdiği ibadetin bilincinde olmak, bu ibadetleri yerine getirirken kendi benliğinin ve toplumunun gerektirdiği hakların farkında olmak demektir.

İman: İnancın ikinci seviyesidir, birinci seviyedeki inancın gerekliliklerine tamamen bağlılıktır, kişide Allah'a meleklerine, peygamberlerine, kitaplarına, kıyamet gününe ve kadere imanı kökleştirmektir. İnsan, hayatını rabbine teslim edecek şekilde inancı sağlamlaştırıp ve kökleştirirse dünyada sözünü yerine getirir ve nimetlerden faydalanır âhirette de bunun karşılığını alır.

İhsan: İnancın güzelliğini yansıtan üçüncü seviyesidir. Bu da ancak ilk iki seviyenin gerçekleşmesiyle mümkündür. Bununla Allah'ın varlığını hissetme seviyesi gerçekleşir. Hayatın her detayında insan murakabe içerisinde yaşar ve "o seni görüyor" bilinciyle hareket eder, Allah'ın lütfuna mazhar olmaya çalışır. Kudsî bir hadis rivâyetinde bu sevgi şöyle anlatılmaktadır:

Kim benim veli kullarımdan birine düşmanlık ederse ona harp ilan ederim, kulum bana bir şey ile yaklaşır ki bana kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli gelir, Kulum nafilerle bana yaklaşmaya devam eder ben kendisini sevinceye kadar, ben onu sevince de onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum, benden bir şey istediğinde kesinlikle ona veririm, benden yardım dilediğinde onu korurum, yaptığım şeylerde tereddüt etmem ancak ölümden hoşlanmayan müminin canını almak başka, o ölümü sevmiyor ben de onun hoşuna gitmeyecek şeyi yapmayı sevmiyorum.⁸

Kul O'nun azabından endişe ederek ve merhametini, mağfiretini umarak, hayatının tüm detaylarını kontrol edip Rabbi'nin rızasını aramaktadır.

1.2. İkinci Eksen – Amel Boyutu:

Örnek bir uygulama yapabilmemiz için şu üç özelliğin bulunması gerektiği söylenebilir: 1- Sağlam zemin üzerine oturtulmuş amel, 2- İyi koordine, 3- Tamamlama.

Sağlam Zemine Oturtulmuş Amel: Hasan Basri'ye göre iman "İman boş bırakma veya temenni ile olmaz, iman kalbe giren ve amelin tasdik ettiği şeydir." İlk olarak ihtiyaç duyduğumuz şey, "sahih amellerin kaynaklandığı sahih inanç... Hak üzerinde sebat ve devamlı olmak..."⁹

Doğru bir ibadet, doğru bir ahlak, doğru bir yaşantı için ve tüm gelişim aşamalarını geçerek sağlam bir topluma ulaşmak için bizi ona götüren doğru bir inanca sahip olmamız gerekmektedir. İslami toplum ifadesindeki "İslami kavramı" bu toplumun, kaynağını İslam inancından almış ve onun

⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 11/340-341.

⁹ Muhammed Munir el-Gasbân, *el-Menhecu'l-Harekî Li's-Sîreti'n-Nebeviyye*, (Ürdün: Mektebetu Menâre, 1990), 1/31.

üzerinde bina edilmiş olduğunu gösterir...¹⁰ İmanda asıl olan içten tasdik, İslam'da asıl olan ise zahiri itaat ve teslimiyettir.

Ameli Tamamlama: Ameli tamamlama hususunda şu âyet önemli bir ölçü bildirmektedir:

“İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah’a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.” (Bakara, 2/177)

Âyetten yola çıkarak insanın kemâlâtını üç ana unsurda değerlendirebiliriz:

İnancın sıhhati: “Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenler” (Bakara, 2/177)

İyi koordine: “Mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenler” (Bakara, 2/177)

Nefsi terbiye: “Namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah’a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.” (Bakara, 2/177)

Böylece, toplumu doğrulukla vasıflandırması, bireyin imanı ve inancıyla ilgiliyken, takva ile vasıflandırması ise yaratılanlarla olan ilişkisine dayanmaktadır. Hz. Muhammed (sav) buna işaret ederek şöyle buyurmuştur: “Bu ayetle amel eden imanını kemale erdirmiş olur.”¹¹

Allah Teala'nın insana verdiği değer hakkında şunları da ekleyebiliriz:

İnsanların farklı niteliklerde yaratılması: “Ey insanlar sizleri bir erkek ve bir kadından yarattık, tanışasınız diye sizleri kabilelere ve halklara ayırdık, sizin en hayırlınız takvaca en üstün olanınızdır, Allah alimdir ve her şeyden haberdardır.” (Hucûrât-13).

İnsanın yeryüzüne halife olarak gönderilmesi ve dünyayı imar etmekle mükellef tutulması: “Rabbin meleklerle, ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, melekler dediler ki: orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın, oysa biz seni hamd ile tesbih ve takdis ediyoruz. Allah, benim bildiğimi siz bilemezsiniz dedi.” (Bakara-30).

¹⁰ Muhammed Kutub, *Hel Nehnu Muslimûn*, (Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 2002), 25.

¹¹ Abdullah b. Ömer el-Beyzavi, *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil*, (Beyrut: 1998), 121.

İnsanın Dünya'da ve âhirette mükafatını alabilmek için çalışma ve gayret göstermesinin gerekliliği: "Ey insan, gerçekten sen, hiç durmaksızın Rabbine doğru bir çaba harcıyıp durmaktasın; sonunda O'na varacaksın." (İnşikâk, 84/6).

Bu dünyanın insana musahhar kılınması: "Kendinden (bir nimet olarak) göklerde ve yerde olanların tümüne sizin için boyun eğdirdi. Şüphesiz bunda, düşünebilen bir kavim için gerçekten ayetler vardır." (Câsiye, 45/13). Bir başka âyette ise şöyle buyrulmaktadır: Allah'a ibadet ederek yeryüzünü imar etmeye çağıran ayette, "Onlar ki, yeryüzünde kendilerini yerleştirir, iktidar sahibi kılsak, dosdoğru namazı kılarlar, zekâtı verirler, ma'rufu emrederler, münkerden sakındırırlar. Bütün işlerin sonu Allah'a aittir." (Hacc, 22/41).

İnsan, Allah'ın emirlerini yerine getirmede başarısız olursa, kendinden istenildiği şekilde ibadetlerini yerine getirip şükürünü eda edemezse, kemâle ermekten uzak kalacaktır. Allah ayette bunu bir düstur olarak şu şekilde bildirmektedir: "Allah bir kavme verdiği, o kavim kendisini bozup değiştirmedikçe değiştirmez." (Ra'd, 13/11).

İslâm toplumlarının kemâle ermekten uzak kalışı, fert ve toplumdaki istenilen amelleri gerektiği gibi yerine getirmemekten kaynaklanmaktadır. Kur'an'da bu hususa şu şekilde işaret edilmektedir: "Yaptıklarının bir kısmını tatsınlar diye insanların kendi ellerinin kazandığı şeyler yüzünden karada ve denizde fesat ortaya çıktı. Umulur ki onlar hakka dönerler." (Rum, 30/41)¹²

1.3. Üçüncü Eksen – Sezgi Boyutu

Dini emirler, akıl sahibi kişinin birtakım sorumluluklarla imtihan edilmesi için ve insanın da bir parçası olarak yaratıldığı topluma hizmet için ortaya konmuştur. Bunları bilmek, iman boyutlarını anlamamız ve inananın iman kalitesini ölçme konusunda bize yardımcı olacaktır. Dahası iman eylemini gerçekleştiren toplumdaki herhangi bir birey, bu eylemi bilinçli ve kasıtlı olarak mı yerine getirmektedir ya da sadece dışarıda gördüğü şekliyle taklit olarak mı uygulamaktadır. Bunu belirleyebilmek için ve genel bir şablon çıkarabilmek inançsal eylemlerin amaçları ile odak noktalarını anlayabilmek için dini emirlere bakmamız gerekmektedir. Bundan dolayı konuyu şu iki açıdan değerlendirmek gerekmektedir.

Mükellef Bilinç: "Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım" (Zariyat, 51/56) ayeti kerimesi gereği her ne kadar idrakimiz meselenin künhüne vakıf olmasa ve gayesini anlamasa

¹² Muhammed Kutub, *Hel Nehnu Muslimûn*, 51-52.

da Allah azze ve cellenin bizlere emir ve nehyini kulluğun gereği olarak kesin bir şekilde inanıp, teslimiyet göstermemiz gerekmektedir.

Gayesel Bilinç: İslam uleması İslâm'ın temel gayesini; genel, özel ve cüz'î olmak üzere üçe ayırmıştır.

Genel Gayeler: Zorunlu olarak korunmasının emredildiği temel beş gaye gibi bunların gerçekleştirilme iradesi dini emirlerin tümü ya da birçoğuyla emredilmiştir. Bu temel beş gaye din, can, nesil, akıl ve malın korunmasıdır. Zararı ortadan kaldırmak, zorluğu gidermek, insanlar arasında adaleti tesis etmek ve mükellef olan bireyi nefsin isteklerinden kurtarmak bu gayeleri yerine getiren amellerdir.

Özel Gayeler: Özel gayeler, dini konularda bireyin kendisine has meselelerini ifade etmektedir. Örneğin, miras konularındaki dini hükümler, ticari ilişkiler ve aile ile ilgili hükümler bu kapsamdadır.

Cüz'î Gayeler: Vacip, mendup, haram, mekruh veya şart gibi tek tek tüm dini hükümlerle ilgili gayelerdir. İslam, tüm insanlık düzeyinde kusursuz bir kanun ve mesajla gelerek, toplumun ve onu oluşturan ailenin seviyesine inmiş, tüm detaylarıyla toplumsal ilişkileri düzenlemiş, bireyin iç-dış dengesini bulmasını sağlamıştır. İslam, insanı içsel bileşenlerden ve yaşadığı çevreden uzak olarak ele almamıştır. Bir hadiste bu hususa şu şekilde işaret edilmektedir: “Rabbi'nin senin üzerinde hakkı vardır, nefsinin senin üzerinde hakkı vardır, ailenin senin üzerinde hakkı vardır, her hak sahibinin hakkını ver.”¹³

Hak sahibine hakkını vermek de dâhil tüm değerleri uygulamak bütün yönleriyle dengeli bir eğitimidir. Kişinin ahlaki değerlere bağlılığı ve ibadetlerini yerine getirmesi, onun toplumla olan ilişkilerinden yansımalar taşır. Müslüman birey, nefsinin, toplumun ve ahlakın dinamikleriyle uyumlu bir şekilde yaşamaya çalışmalıdır. Buradan, tüm ibadetlerin, toplumun içindeki ve dışındaki bireylerle iyi ilişkiler oluşturmaya yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda, İslam dünyevî sistemlerden çok daha ileri bir düzeydedir; çünkü onun temelleri hakkın, adaletin, hayrın ve barışın üzerine inşa edilmiştir.¹⁴ Bundan dolayı ibadetler, sosyal açıdan bir arınma vesilesi ve kişisel eğitim olarak da değerlendirilmelidir. Söz gelimi zekât, uyumlu bir toplum inşa etmenin ve toplumun desteklenmesinin bir aracıdır. İnananların, bireylerin ve toplumun inşasında katkıda bulunabilecek değerleri içeren bu ibadetin samimi, gerçek, şekil ve gösterişten uzak bir şekilde yerine getirilmesi gerekmektedir. İslam'ın farz kıldığı ibadetler namaz, oruç, zekât ve hacdan ibaret değildir ve bütün ibadetlerin insani ilkeler ve

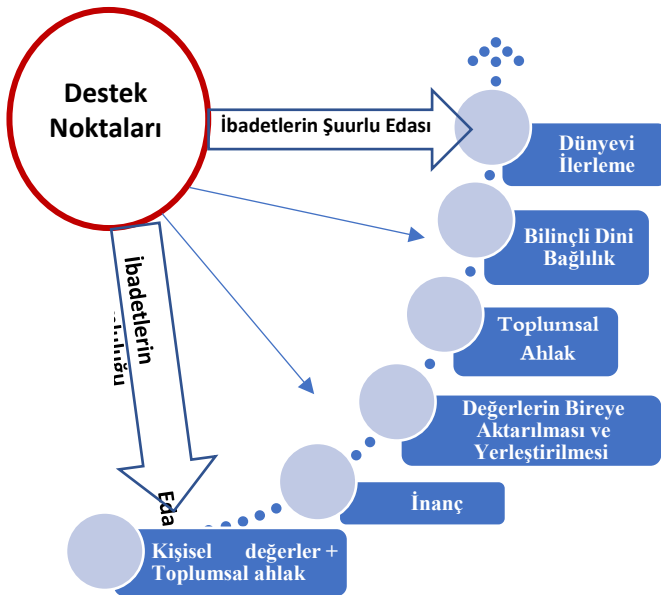
¹³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/534.

¹⁴ Muhammed Ali el-Marsafî, *Fi't-Terbiyeti'l-İslâmiyye Buhûsun ve Dirâsâtun*, (Kahire, Mektebetu Vehbe, 1987), 159.

değerlerle ilişkisi bulunmaktadır. İslam'ın ibadetlerle yani maddi ve bedeni yükümlülüklerle ruhu arındırmayı ve yüceltmeyi amaçladığı kaydedilebilir.¹⁵

İbadetlerin edası ve devamlılığı imani esaslardandır. İbadetler ruhu arındırmaya vesile olmaktadır. Ancak ruhun arındırılması maddiyattan soyutlanma anlamına gelmemektedir. Bilakis İslâm insanın maddi ve ruhi taleplerine cevap veren “kâmil” bir dindir. Allah Azze ve Celle bu hususu şu şekilde bildirmektedir: “Allah'ın sana verdiğinden ahiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sende insanlara ihsan da bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.”¹⁶ Bu sözü günlük hayatın diline aktararak şöyle denilebilir: Bu hayat, sadece iman ve namaz ibadetine indirgenemez. Hayat bir düzen içerisinde olması gerekmektedir. İnanan kişi sosyal hayatın ilim ve amelle ilişkili olduğunu anlar. İnanan kişinin din ve dünya görüşü camiye ve fabrikayı yan yana yapmayı teşvik eder. Toplumun sadece yemek ve eğitim ihtiyacının giderilmesinin insanlar için yeterli olmayacağını düşünen kişi toplumun manevi yükselişi için desteklenmesi gerektiğini bilir. Bu hedeflerden hiçbirini diğeri için feda edilemez. Böyle düşünen bir insan gerçekten İslam'a bağlıdır.¹⁷

Müslümanların kültür farklılıkları, eğitim seviyeleri, inançsal faaliyetleri birbirinden farklı olmasından dolayı zikredilen hususların yerine getirilmesi kolay bir mesele değildir. Fakat bunların tamamına ulaşılamasa da asgari seviyede yerine getirmesi mümkündür. Bundan dolayı İslam'la ilgili aşağıdaki şemadaki gibi bir bakış açısına sahip olmamız önerilebilir.

¹⁵ Marsafî, *Fî't-Terbiyeti'l-İslâmiyye Buhûsun ve Dirâsâtun*, 140.

¹⁶ el-Kasas, 27/77

¹⁷ Aliya İzzet Begoviç, *El-İ'ânü'l-İslâmî*, Çev. Muhammed Yusuf Ades, (Kahire: Mektebetü İmâm Buhârî, 1. Basım, 2009), 93.

2. Toplumsal Etki

Tebliğcilerden birinin de ifade ettiği gibi, ibadet, ebedi saadeti sağlayan ve bilgiye dayalı kalbi bir sevgi ile gerçekleştirilen bir kulluk türüdür.

İbadet: İslami eğitimin ibadet alanında şu üç yönünün olduğundan bahsetmemiz mümkündür:

İbadet (şeâir) Yönü: Din uygulamalarıyla görünen, sevgiyi yansıtan uygulamalar, insanın Rabbi için yerine getirdiği ibadetler.

Toplumsal Yönü: Kültür, değerler, gelenekler ve görenekler ile sistemler.

Evrensel Yönü: Müslüman dünyanın, evren laboratuvarına girmesini sağlayan, modern çağın “mucizeleri”, “harikalarını”, Allah’ın kudretinin neticesi ve harika masnuatına şahit olan doğa ilimleri.

Bunları öğrenen yeni bireylerin veya yeni nesillerin Allah’a karşı muhabbetini artmakta ve O’na karşı kulluklarını güzelleştirmektedirler. Diğer taraftan bireyin içsel ve dışsal olmak üzere iki yönü olduğu söylenebilir. Allah’ın insanları yarattığı fitratin doğası gereği, ibadetlerin tezahürlerinin kişiliği oluşturan şeylerin üzerinde etkisi vardır. Bu ibadetlerin bazen olumlu bazen de olumsuz ilişkileri bulunabilir. Kusursuz olarak yerine getirilen ibadetler, genel olarak olumlu davranışlarla neticelenir. Eksik bir şekilde yapılan ibadetler, genel olarak olumsuz davranışları veya en azından kusurları olan davranışlara sebep olur. Dolayısıyla olumlu davranışlar, ibadetlerin kusursuz olarak yerine getirildiğini göstermektedir. Olumsuz davranışlar ise ibadetlerin kusursuz olarak yerine getirilmediğini göstermektedir.

Bu dengelere ve değişkenlere göre namaz ibadetinin günlük olarak tekrarlanmasından dolayı davranışlar üzerinde çok etkisinin olduğu görülmektedir. Etki bakımında daha sonra yılda bir ay, farz kılınan oruç gelmektedir. Davranışlar üzerinde daha az etkisi olan ibadet nisap miktarı kadar zenginlik isteyen zekâttır. Son olarak en az etkisi olan ibadet ömürde bir kere yapılması yeterli mala sahip olan kişiye farz kılınan hacdır.

Bütün bunlardan, temel üç ibadetin kişilik üzerindeki önemli bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Her birinin farklı bir hedefin gerçekleşmesinde pay sahibi olduğu kaydedilebilir. Psikolojik denge (Nefsi olgunluk), toplumsal yaşam (Ameli uygulama), evrensel düzen (Aklın iknası). İbadetlerin bu üç hususu temin etmesi beklenmektedir. Bunlar arasında ilişki olduğu için içlerinden birisini ihmal etmek, tümünün etkisini etkilemekte ve ibadetleri ruhsuz etkisiz hale getirmektedir.

3. Karşılaştırmalı İnceleme

İman konuları etrafında çalışmada karşılaşılan faktörler şunlardan oluşmaktadır:

İnanç (Ruhun içerisinde gizlenmiş, imanın içselleşmiş görünümüdür.)

İbadet (Kul ile Rabbi arasındaki münasebetin görünümüdür.)

Davranış (Kul ile ona denk olan biri arasındaki münasebetin görünümüdür.)

Muamele: (İnsanın içindeki imanının dışı yansıma görünümüdür)

Ayrıca İslam dininde yukarıda geçen bu faktörleri güçlendiren temel değerler de bulunmaktadır. Bunlar, 1-Tevhid, 2- Dine Bağlılık, 3- Farkındalık (Allah'ın rızasını gözetme). Bütün bunların yanında, imanî şuuru yükseltmek için iki âlemde (dünya ve ahiret) hayırlı ve kötü durumları kavrayacak bir akıl gerekmektedir.

4. Anket Çalışması

Anketteki bütün sorular önceki başlıklardaki nazari çerçevede yer alan bu faktörler göze alınarak seçilmiştir. Kırk soru en iyi şekilde planlanmış ve bunlar dini ilimler, psikoloji ve istatistik gibi farklı alanlarda ihtisasa sahip bir grup uzmana sunulmuştur. Doğru bir sonuca ulaşmak için ifade edilen görüşlere uygun düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca anketin uygulaması için üniversitede lisansüstü araştırmaları alanıyla ilgilenen sosyal bilimler bölümünden resmi etik kurul onayı alınmıştır.

Renkler İçin Anahtar Tablo	
Bu sorular bireyin inanç ve ibadet durumu ile alakalıdır. Bununla beraber bu sorular içselleşmiş iman durumunu ölçmek içindir.	A grubunda 1'den 5'e kadar olan soruların hepsi bu renktir.
Bu sorular bireyin davranış ve uygulamalarıyla ilgilidir. Dışa akseden inanç durumunu ölçmektedir.	A grubu sorularda 6 dan 13'e kadar olanların hepsi bu renktir. Ayrıca C-D-E-F grubu sorularda bu renktir.
B soru grubu, imanın hem içsel hem de dışsal boyutlarını bir arada içerir. Bu sorular imanî önceliklerin, onların sıralarının ve aralarındaki üstün olanların anlaşılma seviyesini ölçer. Bu soru grubu düşünce önceliğine uygun olarak aşağıdaki gibi bir şeyi birinci veya ikinci sırada yapma şikkını sunar: 1- b sonra a 2- a sonra b 3- b sonra a 4- a sonra b	B grubu sorular beyaz renktedir.

Zikredilen hipotezlere göre, araştırmanın aşağıdaki sorulara cevap araması beklenmektedir:

Eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet, uyruk, medeni durum gibi hususların iman üzerindeki etkisinin boyutu, bunların dini bilgi ve anlayış üzerindeki etkisi ve buradan ortaya çıkan bağlılığın niteliği. Bunların sonuçlarına göre ankete katılanlar arasında cinsiyete, yaşa ve eğitim seviyesine göre bir karşılaştırma yapmamız gerekecektir.

Burada Suriye ve Türkiye toplumları arasında dini öncelikler ile dini etkileşim konusunda bir fark var mıdır? İki toplum arasında kısa bir karşılaştırmaya ihtiyaç duyulacaktır.

Her toplumun içerisinde onu diğerinden ayıran inanç tarzı ve dini bağlılık şekli vardır. Bu durum desteklenmeye ihtiyaç duyan güç noktalarını ortaya çıkarır. Diğer noktalar ise toplumdaki imanî uygulamanın geliştirilmeye ve güzelleştirilmeye muhtaç olduğu durumlardır. Bu konuda tek başlarına

Suriye ve Türkiye toplumları içerisinde cinsiyet, yaş ve ilmi seviye farkları dikkate alınarak bir karşılaştırma yapmamız gerekir.

Hedef kitle şu gruplara ayrılarak bölüştürülmeye çalışılacaktır: Ortalama olarak %50'si Türk vatandaşı %50'si Suriye vatandaşı, %50'si erkeklerden %50'si kadınlardan oluşan asgari 200 kişiye ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu kişilerin %50'sinin 20-35 yaşları aralığında, %30'nun 35-50 yaş aralığında %20'sinin ise 50 yaş üstü kişilerden olmasına dikkat edilmiştir. Gönüllülerden bir grup ile sokağa çıkıp anketleri rastgele insanlara dağıtılarak hedeflenen kitleye ulaşılmıştır. Ayrıca Suriyelilerden ve Türklerden önceden belirlenen sayıda insana ulaşılmıştır. Ankete katılan Suriyelilerin toplam sayıdaki oranı %49,8'dir. Diğer %50,2'lik oran ise Türklerden oluşmaktadır.

Ankete katılanların %48,3'ü erkeklerden ve %51,7'si kadınlardan oluşmaktadır. Buna rağmen ankete katılan Suriyelilerin ve Türklerin kendi içlerinde cinsiyet dengesi sağlanamamıştır. Bu konuda yüzdeler oran farklılık arz etmektedir. Ankete katılan Suriyelilerin 3'te 2'ye yakını erkeklerden oluşmaktadır. Buna mukabil ankete cevap veren Türklerin 4'te 3'e yakını kadınlardan oluşmaktadır

Anket katılımcılarının çoğunun eğitimi düzeyi anketin hazırlık aşamasında beklenildiği gibi Üniversite seviyesi oluşturmuştur. Üniversite düzeyinde eğitim durumuna sahip olan katılımcıların oranı, iki toplum ve toplam katılım içerisinde 3'te 2'lik bir paya sahiptir. Ankete katılanları evli ve bekârlardan oluşmaktadır.

Göz önünde bulundurduğumuz sorular düzeyinde sonuçların bir özetine gittiğimizde şu hususlar ön plana çıkmaktadır:

A grubu sorularda¹⁸ ankete katılanların sonuçlarının genelde olumlu yöndeki cevaplar olduğu görülmektedir. Yani bu cevaplar (katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum) şeklindedir. Fakat bazı noktalara dikkat çekmek istiyoruz:

Namazın camide cemaatle kılınmasının önemi konusuyla ilgili birinci soruda ankete katılanların genelinde bu soruya olumsuz cevap verenlerin oranının %17'e yakın olduğunu görüyoruz. Bu olumsuz cevaplar bu konuda açık bir görüş beyan etmeyenler, bunu önemsemeyenlerden oluşmaktadır. Bu oran ankete katılan Suriyeliler arasında %20'ye yaklaşmaktadır. Bu ankete katılanlar arasındaki en yüksek orandır. Türkler içerisinde ise bu oran %14'tür.

¹⁸ Mohamad Jlelati, *Yeni Kuşaklar İçin İman Eğitimi Sorunu: Türkiye-Suriye Toplumları Bağlamında Karşılaştırmalı Araştırma* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2020), 101.

Namazı vaktinde kılmanın önemi ile alakalı olan 2. Soruya gelince ise ankete katılanların genelinde olumsuz cevapların %21'e yakın olduğu görülmektedir. Bu oran ankete katılan Türkler arasında çok fazla yükselerek %31'e çıkmaktadır.

Üçüncü soru ankete katılan kişilerin çevresindeki insanların içerisinde ibadetlerin yerine getirilmesi konusundaki düşünceleri hakkındadır. Bu soruya olumsuz cevap verenlerin oranı (bunların bir fikri olmayanlar, katılmayanlar ve kesinlikle katılmayanlar) Türkler arasında dikkat çekici bir şekilde %38'e yakındır.

4. ve 5. sorular ise ölüm ve İslam dininin hak din olup olmadığı ile alakalı sorulardır. 4. soruda "ölümün dünya ve ahireti ayıran bir an olduğu" sözüne katılmayan Türklerin oranı %10'dur. Suriyelilerde bu oran %1'dir. 5. soruda "tek hak dinin İslam olduğu" sözüne katılmayan Türklerin oranı %8'dir. Suriyelilerin oranı ise %5'dir.

6. soru toplumdaki faiz konusunu ele alan bir sorudur. Aslında bu konuyu detayları ile ele alarak daha fazla işlememiz gerekir. Bu konuda ankete katılanların genelinin cevapları (katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum) %60'a yakındır. Bunun yanında %18'lik bir kesim görüş belirtmemiştir, %21'lik kesim ise faizin sosyal çevresinde kaçınılması gereken bir iş olarak görülmediğini düşünmektedir. İki toplum arasındaki karşılaştırmada ise ankete katılan Türklerin %52'si "sosyal çevresinde faizin kaçınılması gereken bir iş olarak görüldüğü görüşüne" (katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum) demektedir. Buna karşılık Suriyelilerin %67'si ise bu soruya aynı cevabı vermektedir. Bu soru hakkında bir görüşü olmayan Türlerin oranı %25'tir. Suriyelilerin oranı ise %11'dir. Bu görüşe katılmayan Türklerin oranı %22, Suriyelilerin oranı ise %20'dir. Faiz konusunun önemi onun haram olmasından kaynaklanmaktadır. Bu oranları daha fazla tahlil etmek ve toplum içerisindeki bu probleme uygun çözümler bulmak gerekmektedir.

7'den 13'e kadar ki sorular genellikle insanların günlük hayattaki uygulamaları ile alakalı işleri ortaya koymaktadır. Bu sorular; naslarla sabit dini yükümlülüklerin dolaylı olarak mı kabul edildiğini yoksa tahsiniyyat türünden mi kabul edildiğini belirlemeye yöneliktir. Bu sorulara genelde olumlu cevaplar verilmiştir. Ancak burada bilgisizliğe, kurallar arasındaki ilişkileri ve dini alanlardan biri olup önem verilip uygulanması gereken genel ahlak kurallarını umursamamaya işaret eden bazı göstergeler bulunmaktadır. Suriye vatandaşlarından trafik işaretlerine uyduklarını söyleyenler %16'sinin biraz üzerindedir. Ayrıca Suriyelilerin çoğu yol boş olduğunda kırmızı ışığa uymayacağını belirtmiştir. Türklerden ise aynı görüşte olanların oranı %40'dır. Diğer örnek ise kopya çekme imkânı bulunan bir sınav sırasında kopya çekmem görüşü karşısındaki tavırla alakalıdır. Bu konuda ankete katılan

Türklerin %23'ü bir görüş beyan etmemiştir. Suriyelilerin ise %11'i görüş beyan etmemiştir. Türklerden ise %16'si katılmıyorum, demiş buna karşılık Suriyelilerin %14'ü katılmıyorum demiştir. Bu örnekler bizleri, bireyler denetim kavramının önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu durum bizleri, kanun ile belirlenmiş kurullarla ahlak kuralları arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmeye ve onları insanlar nezdinde dini sorumluluklarla ilişkilendirmeye yönlendirmektedir.

C grubu soruları¹⁹ iki durum içermektedir. Birincisi: Zina ve içki gibi haramlığı açıkça naslarla belirlenmiş meselelerle ilişkilidir. Bu sorularda olumlu cevapların oranları %90'dan fazladır. Türk toplumunda %10'u aşan bir kesim içkiden uzak durmalarının sebebi olarak sağlığa verdiği zararları belirtmiş, %8'lik bir kesim de zinanın toplumlarına uygun olmadığı için uzak durduğunu belirtmektedir. İkinci durum: Sigara kullanımı ve yabancı kadınlarla musafaha gibi haramlığı doğrudan naslarla zikredilmeyen işlerdir. İki toplum arasında sigara içme konusunda ittifak edilen bir durum yoktur. Ankete katılanların %38'i dini sebeplerden dolayı, %57'si ise sağlığa verdiği zarardan dolayı sigara içmediğini belirtmektedir. Türklerden %17'si dini sebeplerden dolayı sigara içmediğini belirtmiş, buna karşılık Suriyelilerin %37'si aynı sebeple sigara kullanmamaktadır. Türklerin %51'i sağlık sebebi ile sigaradan uzak durmakta olup aynı sebeple sigaradan uzak duran Suriyelilerin oranı ise %31'dir.

D grubu sorular²⁰ insanın hayatında karşılaştığı mali, fikri ve toplumsal problemlerin çözümüyle alakalı sorulardır. Bu olumlu durum dini kaynakların toplum üzerindeki rolüne ve ilim sahibi güvenilir kişileri aramanın önemini kavrandığına işaret etmektedir. Ankete katılanlar arasında bu meseleyi anlayanların oranı Suriyelilerde Türklerden daha fazladır. Problemleri kime danışacağını bilmeyenlerin, birine danışma gereksinimi duymayanların ve bir fikri olmayanların oranı farklılık arz etmektedir. Maddi veya toplumsal ya da düşünce bazındaki bir problemi cami imamına danışanların oranı çok düşüktür. Bu oran düşünce bazındaki problemlerde biraz daha artmaktadır. Düşünce bazındaki meselelerde cami imamına danışma oranı Türklerde %11'e yakındır.

E grubu sorular²¹ genel edebe dair sorulardır. Bu sorularda açıkça din ile ilişkili olan bir meseleye göre farklılık olduğu aşikardır. Bu sorulardaki konuların dolaylı olarak din ile irtibatı vardır. Diğer kabul edilenler ise genel edep kurallarına dayanmaktadır. Bu konular gıybetten kaçınmaya, doğru söylemeye, ticari ilişkilerde güvenilirliğe ve kadının örtüneceği kıyafete dair katılanların cevaplarının büyük bir kısmından kaynaklanmaktadır. Dini cevaplardan bir kısmı ise diğer tercihlerin küçük bir

¹⁹ Jlelati, *Yeni Kuşaklar İçin İman Eğitimi Sorunu: Türkiye-Suriye Toplamları Bağlamında Karşılaştırmalı Araştırma*, 103.

²⁰ Jlelati, *Yeni Kuşaklar İçin İman Eğitimi Sorunu: Türkiye-Suriye Toplamları Bağlamında Karşılaştırmalı Araştırma*, 103.

²¹ Jlelati, *Yeni Kuşaklar İçin İman Eğitimi Sorunu: Türkiye-Suriye Toplamları Bağlamında Karşılaştırmalı Araştırma*, 104.

oranıdır. Bu durum oranı problemlere yaklaştırmaktadır. Komşu ile güzel ilişkiler, yol temizliğine dikkat etmek, insanların yüzlerindeki tebessüm gibi şeylerdir. Bu genel adap üzerinde etkenlerinin seçimi ile beraberdir. Mesela ankete katılan Türklerin %31'ine Suriyelilerin %13'üne göre neden örfidir. Özellikle yolun temizliğine verilen önemin oranı Türklerde %35'dir. Bu neden kanuni yükümlülüklerle dayanmaktadır. İnsanlara güler yüzlü davranma Türklerde %25 oranında Suriyelilerde %18'e yakın olup neden örfidir. Hükümlerde görülen farklılığın dinle bir ilişkisi açık değildir. Burada yolculuk kurallarına bağlılık gibi bir durum bulunmaktadır. Umuma açık ve kapalı yerlerde sigara içmemek Türklerde %83, Suriyelilerde %57'ye yakındır. Yolculuk kurallarına uymanın sebebi ise kanuni bir zorunluluktur. Kapalı alanlarda sigara içmeyenlerin oranı da ona yakındır. Burada Türk katılımcıların bu meselelerde kanuna uydukları açıktır. Bizlerin bunları dini boyutlarla ilişkilendirmeye daha fazla ihtiyacımız bulunmaktadır. Suriyeli katılımcıların cevapları aynı konuda bölümlere ayrılmaktadır. Bu durum onların bu işin içtihadı ve kişisel kanaate ait bir iş olarak açıklamalarından kaynaklanabilir. Suriyelilerin sigaradan kaçınmasının ana sebebi konusunda ortak bir görüşleri bulunmamaktadır. Ayrıca sigara içmeme konusundaki sonuçlar dini, kanuni örfidir. Sigara içmekten kaçınmanın dini bir gereklilik olduğunu belirten Suriyelilerin oranı %47'dir.

F grubundaki sorular²² rasgele, veya bilinçli bir şekilde yapılan işlere dair sorulardır. Bu soru grubundaki temel hedef yapılan eylemin bilinçli yapıp yapılmadığını anlamaktır. Bu anket sorularının cevaplarında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ankete katılan Suriyelilerin söylediği "hasbunallahu ve ni'me'l-vekil" sözü için oran yaklaşık %20'dir. Elhamdülillah sözü ve her karşılaşılan selam vermek ise Suriyelilerin %16'sinin yaptığı bir şeydir. Bilinçli olarak yapılan eylemlerle alakalı devamlı olarak yapma şıkkı daha yüksek yüzdeye sahiptir. Bu konuda Türk katılımcıların %38'i şükür secdesiyle ilgili bu cevabı vermekte, %29'u ise 'hasbunallah' ifadesine ilişkin bir şey söylememektedir. Bu sonuçlar, genel olarak rutin alışkanlıkları değiştirmek için bilinçli yapılan eylemleri unutturan faktörler ile ibadetlere odaklanmayı artıran alıştırmaların güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Sonuç

İslam ümmeti Allah'ın emirlerine uymadığı sürece tekrardan dirilme fırsatı bulamayacaktır. Zira bir toplumun kendi durumunu değiştirmeden Allah'ın onların durumunu değiştirmeyeceği Kur'an'da ifade edilmektedir. Bu sözün muhatabı tüm Müslümanlardır. Toplumdaki bireylerin düşüncesine, kalbine ve davranışlarına imanı yerleştirip insanları iyiye ve günele yönlendirme sorumluluğu öncelikli olarak alimlerin üzerindeki bir sorumluluktur.

²² Jlelati, *Yeni Kuşaklar İçin İman Eğitimi Sorunu: Türkiye-Suriye Toplamları Bağlamında Karşılaştırmalı Araştırma*, 105.

Toplumunu islah etme yükümlülüğü olan kişilerin, toplumun inançsal yönünü algılama araçlarını geliştirerek, mevcut durumu daha iyi analiz etmeleri beklenmektedir. Bunun için çeşitli ilmi araçlardan yararlanarak, İslam toplumunun inanç durumuna uygun çözümler geliştirmeleri önemlidir. Bununla beraber İslam toplumundaki farklı gruplarda var olan olumlu yanların güçlendirilmesi, olumsuzlukların sınırlandırılıp tedavi edilmesi ve iyi olana yönlendirilmesi gerekmektedir. Aksi halde Hz. Peygamber tarafından uyarılan farklı milletlerin Müslümanların başına üşüşmesi hadisesiyle başa çıkmak mümkün olmayacaktır. Nitekim “vehn” yani dünya sevgisi ve ölüm korkusu İslâm toplumunda yaygın bir şekilde yer bulmaya devam edecektir. Bu olumsuzluğun ortadan kalkması için inanç eğitimine önem verip insanların iyi olan davranışlara yönlendirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Affî, Muhammed. *En-Nazariyyetü'l-Hulukîyye 'inde İbn Teymiyye*. Riyad: Merkez Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1988.
- Begoviç, Aliya İzzet. *El-İ'lânü'l-İslâmî*. Çev. Muhammed Yusuf Ades. Kahire: Mektebetü İmâm Buhârî, 1. Basım, 2009.
- Derrâz, Muhammed Abdullah. *Düstûru'l-Ahlâk fi'l-Kur'ân*. Çev. Abdussabur Şâhîn. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, Dâru'l-Buhûsi'l-İlmiyye, ts.
- Ebu Lübâbe, Hüseyin. *et-Terbiyetüfi's-Süneti'n-Nebeviyye*. Riyad: Dâru'l-Livâ, ts.
- Fîruzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb. *El-Kâmûsu'l-Muhît*. Thk. Enes Şâmî, Zekerîyya Ahmed. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008.
- Gasbân, Muhammed Münîr. *El-Menhezu'l-Harakîli's-Sîreti'n-Nebeviyye*. Ürdün: Mektebetü'l-Minâra, 6. Basım, 1990.
- Geylânî, Macid 'Arsân. *Felsefetü't-Terbiyeti'l-İslâmiyye*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1987.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Thk. Muhammed Fuad Abdulbâki. Kahire: Mektebetü's-Selefiyye, ts.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrim. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- İbrahim Enis vd., *el-Mu'cemu'l-Vâsît*. Kahire: Mektebetü'ş-Şurûki'd-Devliyye, 4. Basım, 2004.
- Jlelati, Mohamad. *Yeni Kuşaklar İçin İman Eğitimi Sorunu: Türkiye-Suriye Toplamları Bağlamında Karşılaştırmalı Araştırma*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Kutub, Muhammed. *Hel Nahnu Müslimûn*. Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 6. Basım, 2002.
- Malik b. Nebî. *Veçetü'l-'Aleml-İslâmî*. Çev. Abdussabur Şâhîn. Şam: Dâru'l-Fikr, 2002.
- Marsafî, Muhammed Ali Muhammed. *Fi't-Terbiyeti'l-İslâmiyye Buhûs ve Dirâsât*. Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, 1. Basım, 1987.
- Nevevî, Yahya b. Şerîf. *El-Minhâc fi Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. Amman-Riyad: Beytül- Efkârî'd-Düveliyeye, 2000.
- Reysûnî, Ahmed, *Medhal ilâ Makâsidi'ş-Şerî'a*. Kahire: Dâru'l-Kelime, 1. Basım, 2010.
- Said Havva, *el-İslâm*. Kahire: Dâru's-Selâm, 4. Basım, 2001.
- Süveyd, Muhammed Nûr. *Menhecü't-Terbiyeti'n-Nebevîyyeli't-Tıfl*. Şam-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 3. Basım, 2000.
- Şanâvî, Muhammed Mahrûs. *Buhûsunfi't-Tevcihi'l-İslâmî li'l-İrşâd ve'l-'İlâci'n-Nefsî*. Kahire: Dâru'l-Gârib, 2001.